

LIMBAJUL PUBLICISTIC ROMÂNESC
DIN
PERSPECTIVA STILURILOR FUNCȚIONALE

INSTITUTUL EUROPEAN
2006

Introducere	7
Partea I	
ÎN CĂUTAREA FUNCȚIEI RELEVANTE	
1. Revenirea la fondatori: «faticul» cu referire la funcția «de apel» a limbajului	15
2. «Faticul» din perspectiva determinării unui limbaj al publicisticii; conceptul de «contract de comunicare»	31
3. Excurs: criteriile pentru delimitarea limbajelor aparținând stilului comunicării publice și private; conceptul de «registru» cu aplicație la limbajul epistolar	61
4. Antecesoare orale și „populare” ale stilurilor și limbajelor literare....	89
Partea a II-a	
«FATICITATEA» ÎN ACȚIUNE	
1. Semnificația convocării «discursului repetat» într-un enunț „cheie” pentru textul jurnalistic; tipologia titlului	107
2. Modificarea enunțului aparținând «discursului repetat»: figuri de (re)construcție din optica relației dintre emițător și destinatar ..	127
3. Performanță tehnică și discursivă prin utilizarea «enunțului aparținând discursului repetat»	151
Partea a III-a	
LIMBAJUL PUBLICISTIC DIN PERSPECTIVA CONTRACTULUI DE COMUNICARE. RADIOGRAFII	
0. Introducere: ipostaze ale blocajului comunicării	169
1. Avataruri ale pronunției și ale scrierii	175
2. Deictice pseudoperformante și interferențe ale registrelor	193
3. Sub semnul modelului și al clișeului	211
4. Mozaic de actualitate	233
5. Încheiere: deziderate și avantaje ale respectării clauzelor unui contract	249
Abrevieri bibliografice și tehnice	255
Index	269

LBRIS

We know
books

Partea I

**ÎN CĂUTAREA
FUNȚIEI RELEVANTE**

1. Revenirea la fondatori: «faticul» cu referire la funcția «de apel» a limbajului

1.0. Ne propunem definirea funcției relevante pentru ceea ce, în mod curent, este numit „stilul publicistic” din perspectiva analizei «discursului repetat» în textul jurnalistic. Această abordare explică, așa cum am anticipat, centrarea discuției asupra titlului articolelor de presă (domeniu în care funcția caracteristică limbajului publicistic se constată din plin) și asupra utilizării frecvente, în anumite tipuri de titluri, a enunțului aparținând «discursului repetat».

„Revenirea la fondatori” înseamnă, ca principală preocupare, redefinirea „faticului” din optica aceluia care a lansat acest concept, antropologul american de origine poloneză Bronislaw Malinowski, cu raportare la funcțiile limbajului în viziunea Bühler: „denotarea”, „manifestarea” și „apelul” (funcție căreia îi aparține, ca expresie particulară, faticitatea).

1.1. Cadrul studierii „faticului”

Una dintre finalitățile proiectării, dinspre teoria literară spre jurnalistică, a problematicii de pragmatică a titlului, ca „ritual de acces” (în formularea de la Baylon–Mignot, *Comunicarea*, p. 268; vezi și alte formulări, comparabile: „prag de lectură” la Genette, „enunț cu funcție aperitivă” la Barthes), o reprezintă încercarea de a stabili care funcție a limbajului este ilustrată de tipul de titlu «atitu-

dinal», în raport cu titlul neutru, «informativ», ca o posibilă introducere la discuția asupra funcției relevante pentru însuși așa-numitul „stil” publicistic.

1.1.1. Dacă luăm în considerație faptul că folosirea (în special în titluri) a enunțului aparținând «discursului repetat» în formă canonică sau restructurată atrage atenția asupra «mesajului» propriu-zis, trimiterea „lineară” ar conduce spre funcția «expresivă» (sau «poetică»), una primordială pentru „arta verbală”. Din punct de vedere strict formal, o astfel de evaluare nu ar constitui o simplă exagerare, dat fiind că:

[a] sunt „forjate” *ad-hoc* titluri expresive sau sunt preluate ca atare chiar mesaje «poetice», atunci când enunțurile în discuție sunt citate din literatura cultă, contexte folclorice (în sens larg: versuri, texte gnomice reprezentând metafore) și chiar titluri «expresive» de opere (în primul rând literare);

[b] restructurarea EDR ar putea fi raportată la viziunea Jakobson, conform căruia „rudimente» de «literaritate» [...] apar chiar în cadrul discursului normal, în formulele publicitare sau în sloganurile politice” (*Terminologie*, p. 79), „specii” la care este ușor adăugat titlul din presă; în atare cazuri se poate vorbi de o „literaritate” grație căreia forma mesajului impune atenției conținutul acestuia.

Dar, astfel, ar însemna să antrenăm, simplificator, o categorie de texte aparținând unui domeniu specializat al comunicării, cum este jurnalistica, spre subsolul literaturii, teren pe care funcția „expresivă” este cea primordială. Or, aceasta ar constitui o deturnare (sau alterare) flagrantă a realității social-culturale pe care o reprezintă *mass-media*; chiar dacă, din punct de vedere strict „estetic”, rezultatele sunt, adesea/cel mai des, în afara criteriilor de apreciere în ceea ce privește arta, aceasta nu ne îndreptățește, totuși, să considerăm că avem de a face cu un specimen de „artă degenerată”.

Îndoielilor schițate anterior le-a dat deja un răspuns categoric Eugeniu Coșeriu, comentând sloganul electoral al lui Eisenhower, „I like Ike” din perspectiva funcției ce este „concentrată asupra mesajului și asupra modului în care se structurează, se formează mesajul” (numită „reflexivă”); după o amănunțită analiză a jocului constituenților, Coșeriu conchide că formula în cauză „nu devine poetică prin faptul că e atât de

construită” și pentru că și-a avut „efectele ei ca formulă de propagandă, deci ca formulă în domeniul pragmatic, dar nu în domeniul poetic”, nu aceasta fiind „finalitatea textului” (*Limbajul poetic*, p. 147, 149; este, de fapt, o replică la analiza lui Jakobson a aceluiași slogan, în a cărui construcție lingvistul american sublinia „rolul secundar al funcției poetice”; *Essais*, p. 219).

1.1.2. Cronologic vorbind, provocarea, în exegeza românească, în ceea ce privește identificarea unei alte funcții pentru caracterizarea titlului «atitudinal» (pe care îl putem numi și «performativ prin enunț») vine dinspre încercarea (ce nu poate fi ignorată) de a stabili o funcție specifică, *relevantă* pentru așa-numitul „stil publicistic”. Într-un articol în care își propunea chiar delimitarea stilurilor în raport de „funcțiile limbii” (respectiv identificarea funcției ce „generează o anumită structură lingvistică”), Paula Diaconescu, pornind de la schema Jakobson și de la puncte de vedere exprimate în literatura românească a epocii, considera că, pentru stilul publicistic, unul „non-artistic”, „predominantă și importantă este funcția *fatică*, centrată pe menținerea contactului între emițător și receptor” (*Stilurile funcționale*, p. 233). Paula Diaconescu se referă la această funcție și din perspectiva structurii „compozite” a comunicării jurnalistice, date fiind variatele informații cotidiene transmise (ducând la un amestec de elemente ce aparțin, de exemplu, stilului „oficial-administrativ” și celui științific „de popularizare”; p. 236, 237), dar, la fel ca și alți exegeți, venind dinspre lingvistică, ca și dinspre teoria literară, atunci când se referă la stilul publicistic, nu face distincția între cele două tipuri de bază ale materialelor din mass-media, a căror primă marcă se dovedește a fi chiar titlul articolului.

1.1.3. Pentru a confrunta viziunea Jakobson cu interpretări (critice) ulterioare, revenirea la formulările exacte ale acestuia se impune ca necesară. În capitolul de *Poetică* din *Essais de linguistique générale*, Roman Jakobson are în vedere, în primul rând, „mesaje care, în mod esențial, servesc pentru a stabili, a prelungi sau a întrerupe comunicarea, pentru a verifica dacă circuitul funcționează”, dar insistă asupra faptului că este vorba de o „accentuare a

c o n t a c t u l u i” din perspectiva a ceea ce B. Malinowski¹ ar fi numit „funcția fatică”, generatoare, de exemplu, a unor „formule ritualizate”, chiar a unor „dialoguri întregi al căror unic obiect este prelungirea conversației”; într-un anumit mod, funcția respectivă poate fi identificată și în procesul însușirii limbii de către copii: „la aceștia, tendința de a comunica precedă capacitatea de a emite sau de a primi mesaje purtătoare de informații” (traducere, după *Essais*, p. 217; vezi și anterior, în ceea ce privește factorii constitutivi ai oricărui proces lingvistic: „enfin, le message requiert un c o n t a c t, un canal physique et une connexion psychologique entre le destinataire et le destinataire, contact qui leur permet d'établir et de maintenir la communication”, p. 214; subl. n.).

Așadar, trebuie să avem în vedere faptul că sunt luate în considerație diferite faze și ipostaze ale *contactului* (cum este, de altfel, numit factorul comunicării reflectat de funcția fatică), și nu ne putem limita doar la o „triadă” vizând *controlul* asupra *canalului*: „înstituirea – prelungirea – întreruperea comunicării”. Iată, de altfel, cum este rezumată de către Oswald Ducrot și Jean-Marie Schaeffer concepția lui Jakobson privind funcția fatică: „nu există comunicare în afara unui efort pentru a stabili și menține contactul cu interlocutorul: de unde utilizarea unor formule ca «Ei bine», «Auzi?» etc., precum și faptul că experiența vorbirii este trăită ca înstituirea, *prin simpla ei existență*, a unor legături sociale și afective” (*Noul Dicționar*, p. 503; sublinierea autorilor). Prin urmare, suntem destul de departe de identificarea unor simple „semnale” de amorsare a contactului ori subsumate „verificării circuitului sau a calității recepției”, referitoare la „canal”, pe care nejustificat (sau exagerat) se pune accentul în diferite interpretări (asupra cărora nu stăruim în discuția de față); sunt formulări ce creează impresia că se fac „probe” privind cadrul unei comunicări instrumentale/funcționarea unei aparaturi de comunicare. Însuși Coșeriu, în critica sa la Jakobson, pare să accepte această

---

¹ Cu trimitere la «The Problem of Meaning in Primitive Language», în C.K. Ogden, I.A. Richards, *The Meaning of Meaning*, ediția a IX-a, New York-London, 1953, p. 296–336.

aparență: „o funcțiune care privește numai canalul ca atare o putem avea numai la o comunicare mecanică, de exemplu cum se poate observa în cazul mașinilor de transmisie, unde vrem să știm dacă literele sunt reproduse bine, și atunci există anumite formule care nu privesc mesajul, ci numai canalul de transmisie, pentru a constata dacă acest canal funcționează bine sau nu” (*Limbajul poetic*, p. 148).

Coșeriu citează, ludic, o formulă fără sens din limba engleză, prin care se verificau literele tastaturii de la o mașină de scris, formulă ce cuprinde „toate literele alfabetului englezesc”: *The quick brown fox jumps over the lazy dog* („Vulpea agilă și cafenie sare peste câinele leneș”). Astăzi, cu finalități comparabile, formula apare în probele pentru oferta și selecția a diferite tipuri de fonturi. Cel mai interesant fapt este însă acela că însuși *textul* de mai sus este folosit și pentru fonturi ale altor alfabete decât cel latin; reproducem mostrele pentru

„Greek Old Face”: Τηε θυιχκ βρωων φοξ ζυμπσο οαερ τηε λαζψ δογ
și pentru

„Old Slavonian”: Тхе ѕбикч бrown фoξ жѡмпс обер тхе лaзи дог.

1.1.4. Interpretarea frecvent reduționistă a descrierii lui Jakobson (omițându-se prioritatea ideii de *contact*) iese în evidență dacă ne referim la punctul de vedere al „modelului” său. Or, definind conceptul «Phatic Communion», Malinowski este preocupat de finalitățile sociale ale folosirii anumitor turnuri lingvistice, acelea care, într-un cadru general al „solidarității”, marchează apartenența vorbitorilor la o anumită comunitate (eventual opusă alteia), în diferite posturi ale acestora și în diferite situații: statutul în ierarhii de grup, vorbirea femeilor, modul de a vorbi cu copiii etc., pe fondul general al acceptării celorlalți și al acceptării de către ceilalți (cercetarea antropologului are ca obiect triburi din Melanezia).

Prin urmare, preluarea conceptului de către Jakobson reprezintă, cum ușor se poate observa, o extrapolare, dar, în aprecierile privind utilizarea formulei „funcție fatică”, trebuie să recuperăm esențialul, din perspectiva Malinowski: manifestarea *pe plan social* a interacțiunii lingvistice, ceea ce presupune, în fond, intenția de a menține sentimentul comunității, al solidarității (vezi și *supra*, accentul pus pe „legăturile sociale și afective”).

1.2. «Faticitatea» și funcția «de apel»

1.2.0. Raportarea la instituirea legăturilor semnalate, din perspectiva conceptului în discuție, ne impune și definirea sensului cuvântului folosit ca denumire, aspect asupra căruia specialiștii în domeniul comunicării și lingviștii nu se opresc decât în treacăt.

Vezi, de exemplu, explicația Georgetei Ghiga: „termenul de *fatic* (care provine din cuvântul grecesc *phatos* și înseamnă ‘vorbit’) a fost introdus în lingvistică de antropologul britanic [sic!] Bronislaw Malinowski...” (*Elemente fatice*, p. 17), sau „expedierea” discuției la Fayard: „le mot *phatique* n’est pas évident; il viendrait du grec autour du mot «parole» par l’expression anglaise *phatic communion* composée par Bronislaw Malinowski” (*Écrire*, p. 27). O analiză etimologică amănunțită (nu și semantică), pornind de la radicalul indoeuropean al termenului grecesc și trimițând la reflexe paralele din latină, dar și din „Althochdeutsch” găsim la Pisarkowa, *Reception of Malinowski's work*, p. 45. De la latină pornesc Constantin Dominte, ce invocă „vechiul verb latin *for, fari, fatus sum* ‘a grăi, a cuvânta’ (al cărui participiu prezent activ de formă negativă, *infans, -tis* ‘care nu grăiește, mut; copil mic, care încă nu a deprins vorbirea’, stă la baza substantivului francez *enfant* ‘copil’)” (*Funcțiunile*, p. 83), și, recent, Eugen Munteanu, prin propunerea „lat. *fateor, -eri, fassum sum* ‘a mărturisii, a recunoaște, a admite’ ” (*Introducere*, p. 250).

Formația filologică a lui Malinowski justifică proiecția spre limba greacă. Fiu al unui profesor de lingvistică de la Institutul de Slavistică al Universității Jagellone (Cracovia), tânărul Bronislaw a urmat cursurile Gimnaziului Regal „Sobieski”, de limbi clasice; în cercul colegilor și prietenilor tatălui său, erudiți în diferite domenii (istoria dreptului, economie politică, antropologie), s-a aflat și marele lingvist Baudouin De Courtenay (Kirstein, *Begründer des britischen Kontextualismus*, p. 533).

Avem în vedere faptul că gr. φαίλω, pe lângă ‘a spune, a declara’, denumeste acțiunile respective și în anumite împrejurări sociale, instituționale, de exemplu ‘a face o promisiune privind căsătoria’, ceea ce presupune o strategie verbală specifică unui ceremonial. La rândul său, substantivul φάτις, deosebit de bogat semantic în cadrul general al numirii actului vorbirii, are aplicații particulare pe terenul modalităților de exprimare nu numai în ceea ce privește „zvонul” relativ la ceva sau la cineva („le bruit au sujet de

qqn.”), respectiv la „faima”, reputația cuiva, ci și cu privire la zona mesajului divinităților și a discursului oracularului și oniricului, cu toate elementele (prestigiu, precauție, ambiguitate, simbolic, metaforic etc.) implicate în aceste genuri de „ziceri”².

1.2.1. De altfel, cercetători preocupați de diverse fațete ale interacțiunii verbale pun în evidență aspecte semnificative din acest punct de vedere. Dacă se pornește de la esența viziunii Malinowski, care diferențiază comunicarea ce ordonează idei și formulează raționamente în raport cu un *limbaj* fatic, „convocarea” funcției în discuție s-a impus, după cum apreciază unii exegeți, datorită importanței și rolului deținute la populații primitive de riturile și gesturile religioase, în cadrul unui limbaj pentru care nu se pune problema unei funcții *expresive* propriu-zise³, iar de exprimarea funcției fatice, având, în general, rolul de a stabili și a menține contactul între participanții la schimbul lingvistic oral, după cum subliniază François Rastier (*La macrosémantique*), nu țin doar „incisele” de tipul *vous me suivez*, ci și manifestări ale unor veritabile strategii interlocutive⁴. Așadar, revenind la Malinowski, suntem îndreptățiți să raportăm astfel de acte din comunicarea contemporanului „civilizat” la ceea ce, după același comentator, în comunicarea intersubiectivă, reprezintă în primul rând sincronizarea emoțiilor (și nu codarea și decodarea propozițiilor); la acest nivel, „contractul interlocutiv” în cadrul „comuniunii fatice” a lui Malinowski se bazează, de exemplu, și pe diverse atitudini de imitare: a tonului, a prozodiei, a posturii⁵.

Date fiind punctele de plecare, concludente privind *extrapolarea* în materie de fatic se dovedesc chiar referirile exegeților lui

---

² Cf. Anatole Bailly, *Dictionnaire grec-français*, ediția a IX-a, Paris, s.a., p. 2056; vezi și G. Ioanid, *Dicționar elino-românesc*, tradus după al lui Scarlat D. Vizantie, București, 1864, vol. II, p. 940.

³ Cf. Gilles Lemire, *Langue française, vision systémique...*; <http://www.cours.fse.ulaval.ca/frn-19972/...>

⁴ Vezi http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Macrosemantique2.html.

⁵ François Rastier, *Le langage comme milieu: des pratiques aux œuvres*; http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Langage.html/

Malinowski în această privință, de exemplu cele privind analogia cu *mass-media* (vezi *infra*, [1]) și, de la asemănarea între limbajul în utilizarea „primară” și vorbirea copiilor, trimiterea la diferite zone ale culturii „maturilor” europeni, printre care și *publicitatea*, al cărei limbaj se resimte, prin excelență, de expresii ale unei funcții „magice” asemănătoare formulelor din descântecelor „sălbaticilor” („*Beschwörungsformeln der Wilden*”; vezi [2]):

[1] „Phatic communion is conditioned by interlocutors' conviction about its *mutuality*. It is this conviction that makes phatic communion possible – for the language of an individual, of a community, and finally, of *mass-media*”; Pisarkowa, *Reception of Malinowski's work*, p. 45; subl.n.);

[2] „Ist dieser Einwand gegen Malinowski einmal bewältigt, liegt es nahe, das Wörtchen «primitive» in solchen Wendungen wie «language in its primitive uses» im Sinne von 'ursprünglich' aufzufassen, womit dann der Weg zum Verständnis dessen, was Malinowski eigentlich sagen will, nicht mehr verstellt ist. Denn 'ursprünglich' sind für Malinowski viele Dinge nicht nur bei den «Wilden», sondern auch bei Kindern allgemein und darüber hinaus auch in manchen Bereichen der westlichen Erwachsenenkultur wie z.B. in der *Sprache der Werbung*, der Malinowski ebensolche «magische» Funktion zuerkennt wie den *Beschwörungsformeln der Wilden*” (Kirstein, *Begründer des britischen Kontextualismus*, p. 558; subl.n.).

Astfel de reflexe sunt, de altfel, prezente în diferite interpretări; de exemplu, pentru publicitatea grafică (inclusiv afișele politice ori sindicale), se face curent referire la culori și imagini, la mărimea literelor etc. Demne de un interes deosebit sunt însă proiecțiile în ceea ce privește *orice* text tipărit, în discuție fiind puse toate elementele ce favorizează, respectiv sporesc „lizibilitatea”, începând cu simple semne de punctuație (punctul care încheie o frază, semnul întrebării sau al exclamării), până la punerea în pagină (marginile albe ale foi) și structurarea textului: titrarea, paginile de prezentare a autorului sau a conținutului unei cărți, introducerea, sumarul etc., după cum observă T. Jeunet, în „fișe” pentru analiza textului⁶.

⁶ Cf. http://www.univ-lille3.fr/jeunet/livre-sic/parcours/p_analyse/chapitre2.htm.

La aspecte de aceeași factură vizând „reclama” și tipăriturile, în general, identificate drept „factori extratextuali” (mărimea literelor, culoarea hârtiei, ilustrațiile de pe coperte), s-a referit și Mariana Neț, când, într-un articol din 1979, intitulat semnificativ *O încercare de reevaluare a funcției fatice*, își propunea să surprindă reflexe ale faticului în textul beletristic. În dezacord cu A.J. Greimas, care a susținut că funcția în discuție trebuie eliminată din descrierea textului literar, autoarea adaptează formularea lui Jakobson: interesul receptorului pentru lectură, ba chiar eventualitatea lecturii depind de felul cum textul „reuşeşte «să stabilească, să prelungească sau să întrerupă comunicarea, să verifice dacă circuitul funcționează, să atragă atenția interlocutorului sau să se asigure că acesta nu slăbește»” (Neț, *Funcția fatică*, p. 329). Din această cuprinzătoare perspectivă a conceptului de «contact», cel mai important element adus în discuție este *suspense*-ul, căruia funcția fatică i-a fost atribuită chiar de Roland Barthes (citat la p. 330, cu o mărturisire nostalgică a autoarei: „singura mențiune «favorabilă» a funcției fatice pe care am găsit-o”; evident, este vorba de data publicării articolului). În demonstrație sunt atrase exemple de proză în care anumite enunțuri au același rol cu „formulele mediane ale basmului” (o comparație convingătoare), iar, pe alte planuri, sunt invocate împărțirea romanului în capitole sau a acestora în paragrafe (p. 333; vezi, la p. 330, titlurile a două capitole din *Robinson Crusoe*).

„Exprimarea funcției fatice în operele literare” o preocupă și pe Georgeta Ghiga (*Elemente fatice*), care ia în considerație atât faptele de oralitate din textul literar (p. 121–134), cât și elementele atribuite „prelecturii”, cele care „mediază contactul dintre cititor și text” (p. 134–139).

1.2.2. În ciuda recuzării formale (citate mai sus) a funcției fatice de către Coșeriu, putem observa că raporturile dintre „funcția *fatică*” (ca formulă uzuală în ultimul timp) și „funcția de *apel*” (relansată cu autoritate de acesta în zilele noastre) trebuie evaluate din perspectiva conceptelor de bază ale unor fondatori pe terenul analizei limbajului.

1.2.2.1. Pentru această discuție, trebuie, mai întâi, să examinăm raporturile dintre cele două concepte pornind de la începuturile moderne ale investigației procesului de comunicare.

Luată în considerație în mod constant după adoptarea schemei de analiză propusă de Roman Jakobson, funcția „fatică” a fost pusă mai mult decât sub semnul întrebării ca relație între semnul lingvistic și